

ZNAČAJ DEPOZITA KAO GLAVNOG IZVORA SREDSTAVA ZA LIKVIDNOST BANKE

THE SIGNIFICANCE OF DEPOSITS AS THE MAIN SOURCE OF FUNDS FOR BANK LIQUIDITY

Dr Rajko Radović*

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Fakultet poslovne Ekonomije Bijeljina
Nina Zorić, dipl. oec.

APSTRAKT

U ovom radu prikazuje se značaj depozita kao glavnog izvora sredstava i njihov uticaj na likvidnost Banke. Posebna pažnja je obrađena na računovodstveni aspekt izvora i njihov odnos sa plasmanima. Prikazani su statistički podaci pasivnih kamatnih stopa, ročne, valutne i institucionalne strukture.

Ključne riječi: banka, depoziti, plasmani, likvidnost, kamatna stopa

ABSTRACT

This paper presents the importance of deposits as the main source of funds and their impact on the liquidity of the bank. Special attention is devoted to the accounting aspect of origin and their relationship with placement. The statistical data on deposit interest rates, maturity, currency and institutional structures have been displayed as well.

Keywords: bank deposits, investments, liquidity, interest rate

UVOD

Prema propisima Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, kao i savremenoj literaturi o bankama i bankarskom poslovanju, Banka se definiše kao posebna organizacija za vršenje sledećih poslova: prikupljanje novčanih sredstava, davanje kredita, izdavanje hartija od vrijednosti, devizni poslovi, poslovi platnog prometa i drugi kreditno bankarski poslovi. Za bankarsko računovodstvo je karakteristično da obuhvata evidentiranje poslovnih transakcija u vezi sa pribavljanjem i snabdijevanjem privrede i stanovništva potrebnim novcem, izvršenjem međusobnog plaćanja između učesnika u platnom prometu po raznim osnovama, trgovinom devizama itd.

Poslovne ili komercijalne banke su najznačajnija grupa depozitnih finansijskih institucija čija uloga zavisi od osnovne konfiguracije finansijskog sistema. Osnovna funkcija banaka je prikupljanje depozita i davanje kredita. Ovi depoziti predstavljaju njenu pasivu, gdje banka ima obavezu prema njihovim vlasnicima tj deponentima. Banka mora da prilagođava strukturu svojih plasmana ročnosti izvora finansiranja. Prinos banka ostvaruje iz razlike u visini cijene po kojoj se sredstva plasiraju u odnosu po kojoj dolaze ta sredstva.

Samo stanje bankarskog sektora ima snažan uticaj na stanje ekonomije. Ukoliko je bankarski sektor likvidan, solventan i efikasan on doprinosi rastu i razvoju ekonomije, podstiče ukupna ekonomska kretanja, dok suprotno poremećaji u bankarskom sektoru izazivaju poremećaje u privredi, javlja se manjak povjerenja u banke koji dovodi do povlačenja depozita i nelikvidnosti banke. Kada govorimo o likvidnosti banke, riječ je o njenoj sposobnosti da izvršava svoje obaveze o rokovima dospjeća. Pozicija likvidnosti proističe iz njene bilansne pozicije. Najlikvidniju stavku čini novac na računu kod Centralne banke dok najnelikvidniju čine oprema i zgrade.

Predmet istraživanja jeste računovodstveni prikaz uticaja depozita na likvidnost banke kroz teorijsko upoznavanje sa depozitima praćeno praktičnim primjerima. Kao polazište istraživanja uzet je Bankarski sistem Republike Srpske. Efikasan i siguran bankarski sistem je osnova tržišne ekonomije, jer podstiče stanovništvo i privredu na štednju, pružajući im kvalitetne instrumente štednje. Istovremeno prikupljena sredstva se

* rajkor@telrad.net

plasiraju po povoljnim uslovima, koriste za otvaranje novih ili proširenje postojećih poslova preduzeća. I na taj način se unapređuje ekonomski i privredni rast zemlje. Cilj istraživanja je nalaženje odgovora o uticaju depozita na likvidnost banke kroz teorijske i praktične primjere na osnovu kojih dobijamo sliku o budućim poslovnim perspektivama poslovnih banaka.

BANKARSKI SEKTOR U REPUBLICI SRPSKOJ

Bankarski sektor Republike Srpske obuhvata banke, mikrokreditne organizacije i druge organizacije čije se osnivanje i poslovanje uređuje posebnim zakonom. Sve banke posjeduju certifikate u članstvu, u programu osiguranja depozita koji su izdati od Agencije za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine. Izvještaji koje banke dostavljaju Agenciji za bankarstvo RS koja kontrolise i prati njihovo poslovanje u cilju praćenja tekuće likvidnosti su: [www.abrs.ba – Izvještaj o stanju u Bankarskom sistemu Republike Srpske, str.1]:

- bilans stanja koji se dostavlja mjesečno i kvartalni dodatni prilozi koji sadrže detaljne podatke o novčanim sredstvima, kreditima, depozitima i vanbilansu,
- kvartalni izvještaji o kapitalu i adekvatnosti kapitala, klasifikaciji aktive, poziciji likvidnosti i deviznoj izloženosti,
- kvartalni izvještaji o rezultatima poslovanja (bilans uspjeha i novčani tokovi),
- ostali izvještaji (dnevni, dekadni, mjesečni i kvartalni).

Banke u današnje vrijeme primjenjuju oprezniju politiku, pojačale su usmjerenost na planiranje i održavanje pozicije likvidnosti. Koliko je važno da privredni i neprivredni subjekti izvršavaju svoje obaveze na vrijeme, toliko je bitno da poslovne banke u Bosni i Hercegovini, koje u rukama drže najveći dio aktive finansijskog sektora, budu likvidne tj da imaju dovoljno kapitala za pokrivanje eventualnih gubitaka u poslovanju. U procesu upravljanja rizikom likvidnosti banke su dužne da primjenom usvojenih politika, osiguraju ročnu strukturu i usklađenost aktive i pasive i vanbilansa, takođe da planiraju buduće potrebe i izvore likvidnosti.

Kada je riječ o finansijskom sektoru u 2014. godini Komercijalne banke su nastavile trend aktivnijeg kreditiranja domaćih sektora, a ukupni krediti bilježe rast na godišnjem nivou od 4,5%. Takođe je nastavljen trend otplate kredita od nerezidenata kao i rastući trend depozita iz prethodnog perioda. Nije bilo značajnih promjena u kretanju pasivnih i aktivnih kamatnih stopa. Na kraju juna 2014. godine ukupni krediti u bankarskom sektoru iznosili su 16,86 milijardi KM, što predstavlja rast od 4,5% na godišnjem i 1,4% na kvartalnom nivou.

Ukupni depoziti u bankarskom sektoru iznosili su 14,52 milijarde KM na kraju drugog kvartala 2014. godine. Ovaj iznos predstavlja rast od 0,7% na kvartalnom i 7,8% na godišnjem nivou. Podaci na kraju juna ukazuju na rastući trend depozita posmatran na kvartalnom nivou, a koji je najvećim dijelom uzrokovan rastom depozita stanovništva. Ukupni novi oročeni depoziti stanovništva iznosili su 623,4 miliona KM u drugom kvartalu 2014. godine, a najveći dio se odnosi na depozite oročene preko jedne godine u evrima (55%), te u KM (23,6%). Navedeno ukazuje da stanovništvo više štedi u stranoj valuti u odnosu na domaću valutu. Posmatran omjer novih oročenih depozita i stanja depozita ukazuje da se dio dospelih oročenih depozita ponovo oročava. Ukoliko deponenti raspolažu sa depozitima u domaćoj valuti, te vrše konverziju depozita za stranu valutu u svrhu devizne štednje, to bi moglo imati negativne posledice na devizne rezerve ukoliko bi potraživanja banaka za stranom valutom bilo povećano. Od novih oročenih depozita 31% se odnosi na depozite oročene na duži period od dvije godine što ukazuje da su domaći izvori finansiranja najvećim dijelom kratkoročnog karaktera. Komercijalne banke bi u budućnosti mogle imati poteškoća usled nedostatka kvalitetnih izvora finansiranja, a što bi moglo imati posljedicu za dalji kreditni rast [Bilten 3., 2014.godina, Centralna banka Bosne i Hercegovine].

POJAM PASIVNIH BANKARSKIH POSLOVA

Svaka banka bilo da učestvuje na tržištu savremene konkurencije ili ne, mora odlučiti koji će novčani iznos depozita primiti i koliko će iznositi suma odobrenih kredita. Banke to čine radi maksimiziranja svog ekonomskog profita [Miller, Van Hoose, 2009, str. 175].

S obzirom da se banka u poslovima pojavljuje kao dužnik, povjerilac i posrednik bankarski poslovi se dijele na aktivne, pasivne i neutralne [Lukić, 2009]. U aktivnim bankarskim poslovima banka se pojavljuje kao

povjerilac svog klijenta dužnika, bez obzira na trajanje potraživanja, dok se kod neutralnih pojavljuje kao posrednik.

U pasivnim bankarskim poslovima banka se pojavljuje kao dužnik jer prikuplja novčana sredstva od drugih klijenata. Depozitni izvori predstavljaju najznačajniji izvor bančnih sredstava koji su finansijska osnova za odobravanje kredita. Pod kratkoročnim pasivnim bankarskim poslovima podrazumjevamo: emisija novca, kratkoročne hartije od vrijednosti, depozitni poslovi i kratkoročni krediti od drugih banaka. Dugoročni pasivni bankarski poslovi su emisija dugoročnih hartija od vrijednosti, prikupljanje oročenih depozita, emisija obveznica, prikupljanje fondova, depozita javnih institucija. Pasiva predstavlja bančine izvore sredstava i njenu strukturu u užem smislu čine depozitni i nedepozitni izvori, dok u širem smislu čini kapital banke. Kapital predstavlja neto aktivu banke, tj. razliku između aktive i obaveza u pasivi bilansa stanja banke. Banke, takođe, tokom svog poslovanja izdvajaju određena sredstva, tačnije rezerve koje služe za zaštitu od potencijalnih rizika poslovanja. Obavezna rezerva se drži na računima kod Centralne banke za pokriće depozita. Ona se propisuje zakonom. Na strukturu pasive veliki uticaj ima i veličina banke, jer se male banke oslanjaju na depozitne izvore gdje se javljaju veći kamatni troškovi, za razliku od većih banaka kod kojih je odnos izvora mnogo bolji i manji su troškovi.

Kada se posmatra upravljanje pasivom javljaju nam se dva aspekta: teorijski (banka se počinje tretirati kao aktivan subjekat, počinje da kupuje sredstva na tržištu kako bi ih plasirala) i funkcionalni (menadžment banke nastoji da prilagodi izvore sredstava tražnjom za kreditima, potrebama likvidnosti i sigurnosti, minimiziranjem troškova i rizika za banku).

S obzirom na to da su sredstva i izvori sredstava osnova aktivnosti svakog privrednog subjekta, pa i banke, metodološki se prvo obrađuje bilans stanja. Bilans uspjeha se analizira nakon analiziranja bilansa stanja.

Prema Zakonu o osiguranju depozita, depoziti predstavljaju novčano potraživanje prema banci koje proizilazi iz novčanog depozita, uloga na štednju, tekućeg ili drugog računa i na osnovu koje nastaje zakonska obaveza banke na povraćaj sredstava. Lice koje ulaže sredstva je deponent a organizacija kod koje se ulažu ta sredstva depozitar. Odnosi između te dvije strane se regulišu ugovorom o depozitu. Tim ugovorom se reguliše obaveza banke da primi ta sredstva, raspolaže sa njima i na kraju kada istekne rok da ih vrati deponentu.

Prema vrsti depoziti mogu biti: (1) u KM i devizama, (2) avista i oročeni i (3) namjenski i nenamjenski.

Prema ročnosti mogu biti: (1) kratkoročni (s rokom dospijeca do 1 godine) i (2) dugoročni (s rokom dospijeca preko 1 godine).

Glavna razlika se ogleda u tome što avista depoziti nemaju rokove dospijeca, smatraju se tradicionalnim oblikom bankarskih depozita i njihova kamatna stopa se rijetko mijenja, dok su oročeni depoziti sa određenim rokom dospijeca, većim oscilacijama u kamatnim stopama.

Prema sajtu Centralne banke BiH statistika kamatnih stopa na depozite je prikazana u Tabeli 1 i 2.

Tabela 1: Kamatne stope na depozite u KM

Godina	Mjesec	Kamatna stopa			Depoziti po viđenju
		Rok do 1 godine	Rok od 1 do 2 godine	Rok preko 2 godine	
2013.	april	1,959	3,459	3,584	0,133
2013.	maj	2,117	3,157	3,541	0,157
2013.	jun	2,244	3,282	3,675	0,138
2013.	jul	2,116	3,301	3,712	0,125
2013.	avgust	2,228	3,399	3,639	0,119
2013.	septembar	2,116	3,320	3,614	0,116
2013.	oktobar	2,186	3,324	3,483	0,117
2013.	novembar	1,956	3,233	3,676	0,116
2013.	decembar	1,973	3,190	3,866	0,116

2014.	januar	2,015	3,125	3,625	0,111
2014.	februar	1,911	3,188	3,571	0,113
2014.	mart	1,887	3,275	3,553	0,097
2014.	april	1,632	3,205	3,355	0,104
2014.	maj	1,646	3,212	3,305	0,094
2014.	jun	1,405	3,298	3,258	0,095

Izvor: [www.cbbh.ba – Statistika kamatnih stopa]

Tabela 2: Kamatne stope na depozite u evrima

Godina	Mjesec	Kamatna stopa			
		Rok do 1 godine	Rok od 1 do 2 godine	Rok preko 2 godine	Depoziti po viđenju
2013.	april	2,239	3,268	3,784	0,318
2013.	maj	2,253	3,338	3,915	0,305
2013.	jun	2,281	3,438	4,203	0,264
2013.	jul	2,238	3,212	4,071	0,262
2013.	avgust	2,312	3,355	4,094	0,254
2013.	septembar	2,293	3,282	4,199	0,246
2013.	oktobar	2,248	3,328	4,010	0,245
2013.	novembar	2,115	3,330	4,104	0,242
2013.	decembar	2,068	3,190	4,054	0,240
2014.	januar	2,025	3,074	3,931	0,228
2014.	februar	1,902	3,196	3,860	0,219
2014.	mart	1,913	3,194	4,016	0,209
2014.	april	1,801	3,335	3,568	0,221
2014.	maj	1,696	3,207	3,579	0,198
2014.	jun	1,510	3,232	3,832	0,202

Izvor: [www.cbbh.ba – Statistika kamatnih stopa]

UTICAJ DEPOZITA NA LIKVIDNOST BANKE

Kratkoročno pozajmljivanje a dugoročno kreditiranje uzrokuje povećanje rizika likvidnosti, što Banku može dovesti u situaciju da nema dovoljno sredstava da ispuni obaveze, koje dospjevaju prema deponentima. U svrhu praćenja situacije u Banci po pitanju protoka novca sastavlja se svakog mjeseca Izvještaj ročna usklađenost finansijske aktive i pasive u sektoru za likvidnost.

Promjene u likvidnosti banke najviše zavise od promjena u kretanjima depozita, koji opet zavise od poslovnih transakcija i kretanja likvidnosti klijenta. Kada kod klijenta dolazi do odliva sredstava, pogoršava se njegova likvidnost, to će uzrokovati veće povlačenje sopstvenih depozita čime se narušava i likvidnost same banke. Zbog toga je banka zainteresovana i za poziciju i politiku likvidnosti svojih klijenata. Za velike banke je karakteristično upravljanje likvidnošću kroz upravljanje pasivom, pošto one zbog visokog rejtinga i povjerenja koje klijenti imaju u njihovo poslovanje mogu relativno lako da popune kratkoročni gap u likvidnosti pozajmljujući sredstva na tržištu novca. Međutim, prekomjerno oslanjanje banke na upravljanje pasivom može da prouzrokuje tendenciju smanjivanja hartija od vrijednosti koje posjeduje banka. S druge strane, manje banke se u upravljanju likvidnošću više oslanjaju na upravljanje pasivom i prodaju likvidnih dijelova aktive koje bi podmirile tekuće potrebe za likvidnošću, pošto se ne mogu kao velike banke osloniti na to da mogu u slučaju potrebe lako i pod povoljnim uslovima pozajmiti sredstva na tržištu (Vukmirović, 2011, str. 256-257).

Posebnu pažnju treba obratiti na velike depozite, odnosno na depozite čija vrijednost prelazi 10% ukupnih depozita. Najvećih 15 depozitara ne bi trebalo imati udio u ukupnim depozitima veću od 35%. Banka iz jednog izvora ne bi trebala držati više od 20% od ukupnih depozita.

Bilans banke je pregled njenih finansijskih pozicija tačnije sredstava u aktivi i obaveza u pasivi, te kapitala kao posebnog oblika izvora sredstava. Osnovni smisao bilansa stanja ogleda se u omogućavanju uvida u

strukturu i suštinu poslovnih operacija i poslova banke. To se naročito odnosi na poslove prikupljanja depozita i odobravanje raznih vrsta kredita. Za bilans banke je bitna ravnoteža i ročna usklađenost. Uravnoteženim bilansom banke smatra se ako su ročno i valutno izbalansirane vrijednosti aktive i pasive. Ročna usklađenost bilansa garantuje otkrivanje rizika nelikvidnosti, dok valutna usklađenost bilansa garantuje otkrivanje valutnog rizika.

Kada je riječ o usklađenosti posmatrano sa stanovišta Bankarskog sektora u Republici Srpskoj imamo: Depoziti bankarskog sektora sa stanjem na dan 31.12.2014. godine su iznosili 4.763,1 miliona KM sa stopom rasta od 3% u odnosu na kraj 2013. godine.

Tabela 3: Sektorska struktura depozita

Depoziti	31.12.2013.		31.12.2014.	
	Iznos	Učešće (%)	Iznos	Učešće (%)
Vladine institucije	444.836	10	449.618	9
Javna i državna preduzeća	370.282	8	324.855	7
Privatna preduzeća i društva	618.115	13	714.592	15
Neprofitne organizacije	70.476	2	81.177	2
Bankarske institucije	622.540	13	524.309	11
Nebankarske fin.institucije	286.503	6	278.708	6
Građani	2.216.513	48	2.380.729	50
Ostalo	7.779	0	9.081	0
UKUPNO:	4.637.044	100	4.763.069	103

Izvor: [www.cbbh.ba – Bilten 3, 2014]

U sektorskoj strukturi depozita i dalje su najznačajniji depoziti građana sa učešćem od 50% u ukupnim depozitima (sa 31.12.2013. godine učešće je bilo 48%). Depoziti građana su najstabilniji depoziti sa stalnim trendom rasta i sa 31.12.2014. godine iznose 2.380,7 miliona KM sa stopom rasta od 7% u odnosu na kraj 2013. godine.

Tabela 4: Struktura depozita po valuti

Depoziti	31.12.2013.		31.12.2014.	
	Iznos	Učešće (%)	Iznos	Učešće (%)
Depozit u KM	2.495.826	54	2.627.871	55
Depozit u stranoj valuti	2.141.218	46	2.135.198	45
UKUPNO:	4.637.044	100	4.763.069	100

Izvor: [www.cbbh.ba – Bilten 3, 2014]

Valutna struktura depozita sa 31.12.2014. godine pokazuje rast depozita u domaćoj valuti za 5% i neznatnu porast učešća sa 54% na 55% u ukupnim depozitima. Depoziti u stranoj valuti zadržani su na približno istom nivou kao i krajem 2013. godine i bilježe smanjenje učešća u ukupnim depozitima za 1 procentni poen. U valutnoj strukturi depozita dominantno je učešće valute evra.

Tabela 5: Ročna struktura depozita (u hiljadama KM)

Depoziti	31.12.2013.		31.12.2014.	
	Iznos	Učešće (%)	Iznos	Učešće (%)
Štednja i depoziti po viđenju	1.851.738	40	1.975.876	41
- do 3 mjeseca	206.788	4	169.367	4
- do 1 godine	429.900	9	395.121	8
1. Ukupno kratkoročni	2.488.426	54	2.540.364	53
- do 3 godine	1.587.235	34	1.889.079	40
- preko 3 godine	561.383	12	333.626	7
2. Ukupno dugoročni	2.148.618	46	2.222.705	47
UKUPNO (1+2):	4.637.044	100	4.763.069	100

Izvor: [www.cbbh.ba – Bilten 3, 2014]

Kratkoročni depoziti iznose 2.540,4 miliona KM sa rastom od 2% u odnosu na kraj 2013. godine, a u strukturi ukupnih depozita učestvuju sa 53%. Unutar ove kategorije štednja i depoziti po viđenju iznose 1.975,9 miliona KM sa rastom od 7%, dok ostali kratkoročni depoziti iznose 564,5 miliona KM (oročeni depoziti do 3 mjeseca i oročeni depoziti do jedne godine) sa stopom pada od 11% u odnosu na 31.12.2013. godine. Dugoročni depoziti iznose 2.222,7 miliona KM sa učešćem od 47% u ukupnim depozitima i bilježe rast od 3% u odnosu na stanje sa krajem 2013. godine. U strukturi dugoročnih depozita, depoziti do tri godine porasli su za 19% ili 301,8 miliona KM, dok su depoziti preko tri godine smanjeni za 227,6 miliona KM ili 41% u odnosu na stanje 31.12.2013. godine.

ZAKLJUČAK

Karakteristično za bankarstvo u našoj zemlji je da sektor stanovništva veliku količinu novčanih sredstava drži van bankarskog sektora, što je donekle i razumljivo, s obzirom na to da je povjerenje u naš bankarski sistem u velikoj mjeri izgubljeno, što ima nepovoljne posljedice na cijelu privredu. Kada bi se ta sredstva nalazila u depozitima kod banaka mogli bi poslužiti kao svojevrsna „finansijska injekcija“ za našu privredu, koja je u nezavidnom položaju, što bi bitno uticalo na ukupnu ekonomsku situaciju u našoj zemlji.

Stepen likvidnosti jedan je od najznačajnijih parametara pri analizi i mjerenju finansijske snage, stanja i uspješnosti poslovne banke. Indikatori likvidnosti pokazuju stepen pokrivenosti plasmana depozitima. Održavanje likvidnosti smatra se osnovnom pretpostavkom za održivost banke na finansijskom tržištu. Centralna banka propisuje minimalne stope primarne likvidnosti koju poslovna banka mora da održava.

Propast depozitne institucije, događaj je od velike važnosti, budući da mnogo ljudi zavise od sigurnosti takve institucije. Kad bankrotira jedna banka u pitanje se dovodi poslovanje ostalih banaka (to smo mogli da vidimo kada je došlo do likvidacije Bobar banke u Bijeljini, kako su depozitari ostalih banaka tačnije Pavlović banke bili u panici gdje su pošli da dižu novac sa računa). Ako sve banke rade na istom principu, ni jedna od njih ne bi mogla preživjeti situaciju ako bi svi ili većina depozitara došla istovremeno da podigne svoja sredstva.

Mendžment u bankama mora da uloži mnogo napora da naše bankarstvo dovede u mjeru sa savremenim bankama u evropskim zemljama i svijetu. Savremene banke ukoliko žele da opstanu na tržištu moraju biti u stanju da u hodu izvrše prilagođavanje odnosno transformaciju u skladu sa zahtjevima savremenog tržišta. Razvojem novih bankarskih proizvoda i adekvatnim poslovnim rizikom postiže se racionalno korištenje materijalnih, kadrovskih, tehnoloških resursa, kao i unapređenje sopstvene pozicije na tržištu.

LITERATURA

- [1] www.abrs.ba - Izvještaj o stanju u Bankarskom sistemu Republike Srpske, strana 1.
- [2] www.cbbh.ba, Bilten 3 (2014), Centralna banka Bosne i Hercegovine.
- [3] Miller, R., L., David D. VanHoose (2009), *Moderni novac i bankarstvo*, Mate, Zagreb.
- [4] Lukić R. (2014), *Bankarsko računovodstvo*, Ekonomski fakultet, Beograd.
- [5] www.cbbh.ba – Statistika kamatnih stopa
- [6] Vukmirović, N. (2011). *Specijalna računovodstva – modeliranje računovodstvenog sistema u zavisnosti od vrste djelatnosti*, Ekonomski fakultet, Banja Luka.